

İNŞİRAH

﴿ ٩٤ ﴾ سُورَةُ الشَّرْحِ

Bu, inşirah sûresidir. Cümhura göre mekkîdir, Vedduhadan sonra nâzil olmuştur. Hattâ Tavus ve Ömer ibni Abdilazîz bunu onun tetimmesi addederek ikisini bir Sûre saymış ve bir rek'atta okumuş oldukları rivayet edilmiştir. Lâkin mütevatır olan alel'umum Mushaflarda araları besmele ile ayrılmış ve aşere kıraetlerinin hepsinde de iki Sûre olarak okuna gelmiş olduğu cihetle bir Sûre sayılmaları doğru değildir. Aralarında şiddeti ittisal bulunmakla beraber evvelkisi vahyin inkıtı ile husule gelen gam ve dıyıkı sadır zamanında nâzil olarak inşirah bahş etmiş, ikincisi ise inşirah halinde nâzik olarak onun hukmünü beyan ve ni'metten mün'ime tergiib etmiş olmak itibarıyla farklıdır. Bu, evvelkinden ziyade bir kuvvet ifade etmekte olduğu cihetle Bikaî bunun medenî olduğuna kail olmuş, İbni Merduye de Câbir ibni Abdillahdan usûr ve yûsür âyetlerinin Medine de nâzil olduğuna dair bir hadîs de rivayet eylemiştir. Bu Sûrenin müfâdına nazaran medenî olması yakışmaz değil ise de hadîsin sıhhatinde tevakkuf edilmiş ve mekkî olduğu tesbit olunmuştur.

Âyetleri - Bil'ittifak sekizdir.

Fasılası - ك ۱۰۰ ب harfleridir.

Sh:»5911

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿۱﴾ اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿۲﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿۳﴾
الَّذِیْ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿۴﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿۵﴾ فَاِنَّ مَعَ
الْعُسْرِ یُسْرًا ﴿۶﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرًا ﴿۷﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ
فَاَنْصَبْ ﴿۸﴾ وَاِلٰی رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿۹﴾

Meali Şerif

Şerh etmedik mi senin için bağırını? 1 Ve indirmedik mi senden o bânını? 2 Ki zâr etmişti bütün zahrını?

3 Ve yükseltmedik mi senin zikrini 4 Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık var 5 Evet o zorlukla beraber bir

kolaylık var 6 O halde boşaldın mı yine kalk yorul 7 Ve ancak rabbına rağbet et, hep ona doğru 8

1. ﴿الْمَ نَشْرَحْ﴾ Şerh etmedik mi? -Açıp genişletmedik mi ﴿لَكَ﴾ senin için- senin saadetin için ﴿صَدْرَكَ﴾ sadrını -göğsünü de nefesine genişlik, kalbine ferah, nefesine kuvvet ve inbisat vermedik mi? Hal ve istikbalde, Dünya ve Âhırette bütün muradları izzah edip de her müşkili yenecek büyük bir ruh ile hayretten hidâyete, gamdan sürura, darlıktan genişliğe irdirmedik mi? Râgıb demiştir ki: Şerhin aslı eti ve o kabîl şeyleri bast etmek, ya'ni açıp genişletmektir, şerhi sadır da bundandır ki ilâhî bir nur ve Allah tarafından bir sekînet ve bir ruh ile onu genişletmektir.

Sh:»5912

Şihab da der ki, aslı bastı lahm olduğu ve bunda bir mezellet ve içini de onda gizli olanı zâhire çıkarmayı

müstelzim bir tevsî' bulunduğu için şerh ve genişlik kalb hakkında da isti'mal olunmuştur. Hüznünü izâle

ederek meserret verecek şey'i idraki bir şerh ve tevsî' addolunmuştur. Çünkü onun sıkıntısını açacak ve

hemmini izâle edecek geniş bir nefes aldırma gibi herhangi bir sebep, bir duygu, bir ilham ile ondan gaib

veya ona hafî bulunan meserreti mucib bir şey zâhir olur ki bu bir kitabı izzah etmek ma'nasına şerh denilmek gibidir. Sonra da bu ma'na kalbin mahalli olan sadırda mubalâğa için isti'mal olunmuştur. Çünkü bir şey'in genişlemesi zarfının da genişlemesini ıktıza eder. Onun için işidirsın ki sūrûra bast ve genişlik, zıddına da kabız ve darlık tesmiye ederler. Bu bir kaç mertebe vesait ile kinayeye müteferri' olan mecazlardandır. Lâkin şuyuundan sonra hafa kalkmış, vesait mürtefi' olmuştur . Bu beyan şerhin bir şerhidir. Şihab, şerhi halımden şerhi kalbe ve ondan şerhi sadre intikal ederek gitmiştir. Lâkin şerhi lahimden, göğüs açıp genişletmeğe, ondan nefes genişliğine ve kalbin inbisatına ve ondan nefsin ma'nevî olan sūrur ve inkişafına geçmek daha muvafıktır.

SADR, her şeyin ön ve baş tarafı olduğu gibi insanın gövdesinin de belinden başına doğru ön ve içinden kalb ve ciğerleri hâvî bulunan üst kısmı, ya'ni sîne, göğüs veya bağır dediğimizdir. Arkadan sırta da zahr denilir. Mahalliyyet veya cüz'iyet alâkasıyla kalb veya nefisten kinâye de olur. Dıştan göğüs darlığı za'f emaresi sayıldığı ve içten göğüs darlığı diyki sadır, nefes darlığı, kalb sıkıntısı ve elem ve ıztırab ve tehammülsüzlük demek olduğu gibi dışından göğüs genişliği, vüs'atı sadır: Kuvvet alâmeti, göğüs açılması: Arşî iştiyak, içten inşirahı sadır; nefes genişliği, rahat, inşirahı kalb: Ruhan sūrur ve şevk, karîha ve ma'lûmat ve tehammül vüs'ati ma'nalarını

Sh:»5913

ifade eder. Bu suretle şerhı sadır, esâsen göğsünü, bağırını açıp genişletmek demek olduğu halde bununla kalbe ferahlık vermek ve nefsi herhangi bir fi'il ve kavle açıp neş'e ve sürur ile telekkîye genişletmek ma'nasından kinâye edilmek de mütearef olmuştur. Öyle ki şerh ve inşirahı sadır denildiği zaman maddeten göğsü veya kalbi açmak veya yarmaktan ziyade ma'nevî olan bu sürur ve inbisat ma'nası anlaşılır. Âlûsî derki aslı fesh ve tevsia olup iyzahta şayi' olduğu gibi süruri nefiste de şayi' olmuştur. Hattâ bunda hakikati urfiyyedir denilse baîd olmuştur. Hattâ bunda hakikati urfiyyedir denilse baîd olmaz ve bu kalbe tealluk ettiği zamandır. Kalbini şununla şerh etti demek onunla mesrur etti demektir. Çünkü kalb, nefsin menzili gibidir. Adeten de menzilih tevsîi ondaki nâzilin sürurunu müstelzim olur. Kalbin mahalli olan sadre tealluk ettiği, şerhı sadır denildiği zaman da böyledir. Bu ekseriya kalb genişliğini de ifade eder. Çünkü adeten bir menzilin etrafını genişletmek menzilin genişliğiyle mütenasib olur. Etrafı da genişletir ki behcetü ziyade olsun. Bundan bilvasıta nefsin süruruna intikal olunur. Kalb veya sadre tealluk ettiği zaman bazı kerre bir de ma'lûmatın teksiri ma'nası murad olunur. Denilmiş ki sanki ma'lûmat geniş bir fezaya muhtac imiş ve kalb de onun mahalli imiş gibi tehayyül olunur da ma'lûmat çoğaldıkça kalbin de geniş

olması lâzım geleceği mülâhaza edilir. Ba'zı kerrede bundan nefistekinin teksiri murad olunur. Denilmiştir ki bu da ma'lûmatın tevsii nefsin tevsîini ıktıza eder mülâhazasıyledir. Ba'zı kerre de şerhı sadr ile, nefsin kuvvei kudsiyye ve envarı ilâhiyye ile te'yidi ma'nası murad olunur. Öyle ki nefis ma'lûmat alaylarının meydanı, melekât yıldızlarının şeması, envai tecelliyatın arşı, varidat sürülerinin ferşi olur da artık onu bir şe'in, bir şe'inden işgal etmez, onun indinde olacak» olan, olmuş müsavî olur ve bu ma'nalardan her biri makamına göre murad olunur. Allah teâlânın Resûlüne

Sh:»5914

imtinanı makamı olan bu makama en münasib olan ma'na ise -Râgıbın da anlattığı vechile- bu sonuncu ma'nadır. Maamafih diğer ma'nalar da tecviz edilmiştir. اهـ . Zâhir olan bu inşirahın Vedduha sûresinin

nüzuliyle hasil olmasıdır. Maamafih « سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ » sûresinde de bunun bir mukaddimesi

bulunduğu gibi bundan sonra sûrei Kadre kadar bunun mukaddimat ve netaicini bir izzah vardır.

Müfessirîn şerhı sadırda iki kavil zikretmişlerdir. Birisi -Haberlerde varid olduğu üzere sabavetinde veya nübüvveti sırasında veya İsrâ gecesinde cismanî bir ameliyye suretinde göğsü şakk edilerek kalbi çıkarılıp

yıkanıp yine yerine konduktan sonra iman ve hikmet ile doldurulmuş olmasıdır ki bu münakaşelidir. Maddî kalb yıkanmasının iman, ilim, hikmet, şefekat gibi ma'neviyyat ile alâka ve münasebetine kail olmaları bu babdaki rivayetleri ma'kul görmiyerek redd etmişler. Bu ameliyenin esas itibariyle imkânını ve maddî temizliğin ma'nevî temizlik ile de alâka ve münasebetini düşünenler de kabul etmiş, bununla beraber burada murad o olduğunda ısrar etmemişlerdir. Nübüvvetten evvel mukaddimatı olan irhasat ve keramat dahi inkâr olunamazsa da Sûrelerin tertibine nazaran buradaki şerhî sadrın ne nübüvvetten evvel ne de nübüvvet sırasında değil. Vedduhanın nüzuliyle yâhud da sonra olması zâhirdir. Bu cihetle cismanî ma'naya da delâlet eyliyen en kuvvetli rivayet ise Mi'rac gecesine dair olarak Buharî, Müslim, Tirmizî ve neseîde Katâdeden merviy olan şu hadîstir: Demiştir ki bize Enes ibni Mâlik, Mâlik ibni Sa'saadan Hazreti Peygamber sallâllü aleyhi vesellemeden tahdîs etti. Peygamber buyurdu ki: Ben Beytin yanında uyur uyanık arası bir halde iken içinde zemzem suyu bir altın tasla bana gelindi de sadrım şuraya ve şuraya kadar şerh edildi -Katâde demiş ki: Enese ne kastediyor dedim, karnımın aşağısına kadar dedi- buyurdu ki: Derken kalbim çıkarıldı da

zemzem suyile yıkandı, sonra yerine iade edildi, sonra iman ve hikmet dolduruldu, sonra bürak getirildi, onun üzerine Cibril aleyhisselâm ile beraber gittim, ta Semai Dünyaya vardık. İlh elhadîs... Bundan en vâzih olarak anlaşılan beynennevmi evlyakaza misalî bir inkişaf ve müşahede olması ve asıl neticenin iman ve hikmet dolarak Mi'racın vuku' bulmasıdır. Burada bu ma'na murad olunabilir ve bu vechile bu Sûre Mi'raca işaret olabilir. Vedduhanın nüzulü esnasında da bir inkişaf ve müşahede vukuu geçmiş olduğuna göre de bir mi'rac olmuş demektir. İsrâ gecesiyle Vedduhanın nüzulü arasında ne kadar zaman bulunduğu ma'lûm değil ise de Mi'rac hadîslerinde bu Sûrelerin mazmunlarına tesadûf edildiği ve Vedduhadaki leyden murad leylei İsrâ olduğuna dair de bir rivayet bulunduğu cihetle bunların Mi'rac ile alâkadar olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bunda ise cismanî şerh, ihtilâfî; ruhanî şerh ittifaklı olduğu için herhangi olursa olsun şerhı sadırdan asıl murad, gaye olan son ma'na olmak ıktıza eyler, o da iman ve hikmet ile hakikat inşirahıdır ki cisimler onun için çalışır ve ona feda edilir. Hakikatte bir elem olan cismanî ameliyyeler onun bir vesiylesi olmak itibariyle kolaylıkla iktihâm olunur. Onun için şu ikinci kavil ihtilâfsızdır:

İKİNCİSİ - Şerhı sadırdan murad, ma'rifet ve tâate raci' olandır ki bunu da bir kaç vechile izzah

etmişlerdir:

1- Aleyhissalâtü vesselâm İns-ü cinne meb'us olunca Allahdan başka ma'buddan ve âbidden berâet ile

İns-ü Cinne münâzea etmek ibtida zor gelmiş, göğsünü daraltmıştı, fakat Allah teâlâ ona öyle âyetler

göstermişti ki onlarla bütün o müşkilâtı ıktihama vüs'at bulmuş ve yüklenmiş olduğu her meşakkat, her şey

gözünde küçülmüş idi. O suretle ki kalbinden bütün hümumu çıkarmış, ancak bir hemm bırakmıştı, nafakası

iyali gailelerini tınmaz İns-ü Cinden teveccüh eden ezâlara ehemmiyyet vermez

Sh:»5916

olmuştu, hattâ onlar gözünde sinekten küçük olmuşlardı, ne tehditlerinden korkar, ne de mallarına,

canlarına meyl ederdi, şu halde şerhı sadır, Dünyanın hakaretine Âhıretin kemaline ilimden ibaret olur ki

bunun nazîri sûrei En'amda «

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ
يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا» dir. Buharîde de İbni Abbastan «

﴿الْمَنْ نَشْرَحْ﴾ . ﴿شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾» diye zikrolunur demekle

yalnız bu ma'na gösterilmiştir. En'amda da geçtiği üzere rivayet olunmuştur ki: Ya Resulallah! Sadır inşirah

eder mi? Dediler, evet buyurdu, onun alâmeti nedir dediler: Dâri gururdan tecâfi, dâri hulûda inâbe ve nüzulünden evvel ölüm için hazırlıktır, buyurdu. Bunun hasılı şudur: Allaha ve va'd-ü va'idine sıdk ile iman insana Dünyada zühdü ve Âhirete rağbeti ve mevte hazırlanmayı iycab eder.

2- Resûlullahın sînesi bütün mühimmata açılmıştı, telâş etmez, muztarib olmaz, şaşırmaz, sıkıntı ve ferah hallerinin ikisinde de münşerih bulunur, mükellef olduğu vazifesini eda ile meşgul olurdu.

« قَلْبِكَ » denilmeyip de « صَدْرِكَ » denilmesi, bu şerhin vüs'atine, ya'ni yalnız bâtında kalmayıp

asarı zâhirde de tecellî ettiğine tenbih olmalıdır. Ya'ni Resûlullahın sînesi «

وَ أَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ » muktezasınca bütün mü'minlere ra'fet ve şefekatte açıktır.

Bir de « أَلَمْ نَشْرَحْ صَدْرَكَ » denilmekle iktifa olunmayıp da « لَكَ » denilmesinde nükteler

vardır.

BİRİSİ, «lâm» in «lâm» a tekabülüdür. Ya'ni «

﴿إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ . ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ » buyurulduğu vechile sen

bütün tâati benim için yaparsın ben de yaptığımı senin için yaparım demek olur.

İKİNCİSİ de risaletin menafı, sevabı Allaha değil; Resûle âid olduğuna tenbih olur. Ya'ni benim için

değil, senin için şerh ettik.

ÜÇÜNCÜSÜ, bu şerhte mazarrat ihtimalini selb içindir. Ya'ni aleyhine değil, bütün akıbeti hayr olmak

üzere

Sh:»5917

lehine şerh ettin. Çünkü gafillerde olduğu gibi bir çok ferahların, inşirahların sonu felâket olur. Netekim «

﴿حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ . ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Nun» ile «أَلَمْ نَشْرَحْ» buyurulup da «أَلَمْ أَشْرَحْ» buyurulmamasında da iki vecih vardır:

«Nun» ta'zîm nunu olması itibariyle mün'imin azameti ni'metinin azametine delâlet eyler, cemi' «nunu» na

hamledildiği takdirde de ma'na şu olur. Bu şerhi yaparken doğrudan doğru yalnız yapivermedim.

Meleklerimi de çalıştırdım, sen o melâikeyi önünde ve etrafında görüyordun ki kalbin kuvvet bulsun da

risaleti o kuvveti kalb ile eda edesin. Bu surette sûrei Cindeki «

فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ
يَسْأَلُكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ رَصَدًا لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا
رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ

2. ﴿وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ﴾ - Vazi', mutlak koymak ma'nasına olduğu gibi aşağılatmak,

indirmek, iskat etmek ma'nalarına da gelir. Burada yükü indirmek ma'nasındadır ki bütün bütün iskat etmek

veya hafifletmekten eamm olabilir. Zira Vizir, ağır yük demektir. Günah ve vebâl ma'nası da bundandır. 3.

﴿الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ﴾ - «Vızr» in sıfatıdır. İNKAZ, nızk yâhud nekıyz yapmaktır. Nızk,

yıkıntıya, bozuntuya ve seyr-ü sefer sebebiyle zebun olmuş deveye denildiği gibi bir şeyin bozulurken,

üzülürken, ezilirken, koparken ve bir yükün yıkılmağa mütemayil bir vaz'ıyyette çıkardığı sese, sahtiyan,

ağaç, yük, araba gıcirtısı, mafsıllerin, kemiklerin çitirtısı ve ba'zı kuşların çığırtısı ve bir şişenin ağzı

sorulurken çıkan micirtısı gibi seslere de nızk ve nakıyz ve böyle ses etmeğe inkaz denilir. Şu halde inkazı

zahr, yükün sırta ağır basarak kemiklerini çatırdatması veya üzüp zayıf düşürmesi, zâr-u zebun etmesi

demek olur. Ki bizim belini kütletti, kemiklerini birbirine geçirdi ta'birlerimiz gibi ağırlık, zorluk

tasvirinde

Sh:»5918

meseldir. Burada murad Peygambere mukaddema tehammülü ağır gelmiş olan zorlukların böyle bir bari

girân hey'etinde temsilen tasviridir. Ba'zıları, nızk deve gibi zayıflemek ma'nasından, çokları da nakıyz

çıkarmaktan kemikleri gıcırdatmak çatırdatmak ma'nasına mülâhaza etmişlerdir. İbni Cerîr demiştir ki: «

أَنْقَضَ ظَهْرَكَ», zahrına ağır bastı da ona vehn verdi kaçıştı demektir. Bu, Arabın şu kavliendir

ki deve seferden döndükte sefer onu zayıfletmiş, etini gidermiş olduğu zaman o deveye «bu nızkı sefer»

derler. Râzî ve sairleri de demişlerdir ki lûgat uleması şöyle dediler: Bunun aslı şudur. Sırta yük ağır bastığı

zaman onun bir nakıyzı, ya'ni hafif bir sesi işidilir. Nakıyz mahmillerin, rihalin, adlânın, beirin yük bastığı

zamanki sesidir اه. Evvelkinde «zahr» in mefuli-bih olması zâhir denebilirse de ikincide gayri zâhirdir.

Çünkü bu ma'naca inkaz seslendirmek değil, yükün sesi olmak lâzım gelir. Bundan dolayı bunu sebebine

isnad kabilinden mecaza hamletmişler, seslenmeğe sebep olacak derecede ağır basmak ma'nasına «

أَيُّ حَمَلَةٍ عَلَى النَّقِيزِ وَاتَّقَلَهُ» diye tefsir eylemişlerdir ki bunun aslı «

أَنْقَضَ بِهِ ظَهْرَكَ» ya'ni o yükle sırtın gıcırdamış, bel kemiklerin çatırdamış demek olur. Bunun

için biz de iki veche dahi muhtemil olmak üzere zahrını zar etmiş olan o bari girânı senden indirdi. Attı

mealinde ifade eyledik. Lâkin burada « أَنْقَضَ » ye böyle müteaddî ma'nası verilmek için çalışılmasına

benim gönlüm pek razı olmuyor. Bu ses Resûlullahın sırtına değil, sırtındaki o ağır yüke, vizre âid olmalı.

Murad da Resûlullahın arkasındaki o ağır yükün gıcirtısından, ezâsından çok müteesir olduğunun beyanı

olmalıdır, demek istiyorum. Bu ma'nayı anlatmak için de « ظَهَرَكَ » mefulibih değil « فِي ظَهْرِكَ »

ma'nasında mefulifih olmalıdır. Gerçi Nahivde, zarfi mekândan «fi» nin hazfı pek câiz değil ise de cihatı sitt,

cânib ve cihet, haric ve dahil gibi müstesnalarda câiz Sh:»5919

olduğu ma'lûmdur. Zahr de cihatı sitten half ma'nasıyla mülâhaza edildiği surette «fi» nin hazfı câiz olmak

lâzım gelir ve bu ma'na isnadı mecazîden daha yakın ve daha güzeldir. Şöyle demek olur: Sırtında

gıcırdamakta, bu suretle sana ezâ vermekte olan o vizri, o ağır yükü senden artık indirdik.

Bir kısım müfessirîn burada vizri « وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ » gibi

ağır günah ma'nasına hamlederek vaz'ı vizri «

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ » gibi günahı mağfiret

ma'nasına telâkki etmişlerdir. Lâkin zenb ta'biri Peygamberlerden sudûru câiz olabilen zelle ve hılâfi evlâ

gibi sağaire şamil olabilirse de ağırlık ma'nasını mutazammın bulunan vizrin sağaire itlâkı münasib

olmayacağı gibi ağırlığı bilhassa « **الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ** » diye ehemmiyetle büyütülmüş olan

vizrin sagîre mahiyetinde küçük kusurdan ibaret telâkki edilmesi de hiç münasib görünmez. Gerçi bunun

bu ağırlığı haddi zatında büyük günah olmasından değil, huluku azîm olan Peygamberin en küçük bir

günahtan bile şiddetle müteessir ve mağmum olması hasebiyle olduğu güzel bir vecih olabilirse de hılâfı

zâhir olmaktan kurtulmaz. Onun için bunun günah ma'nasına değil, ağır yük, hımlı sekıyl, bari girân

ma'nasıyla Peygamberi nübüvvetten evvel veya nübüvvetin bidayetlerinde son derece gamlandırıran ve

tehammülü ağır gelen bir takım zorluklar demek olması daha doğrudur ve çoklarının muhtarı da budur. Bu

zorluklar, bu ağırlıklar hakkında tefsirler de başlıca şunlar sayılmıştır:

1 -Balâda da geçtiği üzere nübüvvetten evvel cahiliyye âlemi içindeki hayret halinin sıkleti. Zira ibtida sırf

aklı kâmilî ile nazar eden, bir taraftan kavminin şirk-ü cehalet içindeki hallerinin fenalığı, bir taraftan da

kendisi ademden vücuda getiren ve yetim iken barındırıp yetiştiren, hayat, akıl ve güzel seciyyelerle

ni'metler veren Allah teâlânın üzerindeki ni'metlerini görmüş ve bunların büyüklüğüne karşı rabbine nasıl

ve ne yolda itaat ve

hizmet edeceğini de bilememiş olduğundan dolayı vicdanında büyük ızdırabla duymuştu. Nübüvvet gelince bu hayret zâil olmuş, onun muktezası olan vizir üzerinden atılmıştır. Şu ma'lûmdur ki bir yükün ağırlığı vermiş olduğu ezâ ve elem ile mütenasib olduğu gibi bir günahın ağırlığı da neticesindeki azabın şiddetine göredir. Bu cihetle gerek yük, gerek günah ağırlığı hakikatte ruha âid olan bir elem ve azâb ağırlığı olmakta birleştiği için yük bir günah, günah bir yük gibi mülâhaza olunarak ikisi de bir ağırlık mefhumıyla vizir ma'nasında birleştirilir. Gönülde duyulan gam ve eleme vizir ta'bir edilmesi bu itibar iledir. Ancak yük eleme zâil olarak sonu bir ecr-ü hazza müntehî olmak itibariyle eleme müteahhır olan günahdan ayrılır. O cihetle vizir olmaktan çıkar, ni'met olur. Büyük bir kâr için nice ağır yükler, acı gamlar bir ni'met şevkiyle karşılanarak yolu bulununca hazz-u sürur içinde kolaylıkla çekilir, günah ise kendisi bir zevk olsa bile neticesi elem olduğundan bunun aksine olur. Bir de ni'met haddi zatinde herkes için memdûhdur. Fakat leiyim ve denî olan kimseler hizmet mukabilinde olmıyarak cabadan ni'met yiyip durmaktan hayâ etmez, utanmaz da buldukça şımarır. Kerîm, âlîcenab kimse ise gördüğü in'ame karşı hizmet edememiş veya o ni'meti yerine sarf eyliyememiş olmaktan sıkılır, müteezzî olur ve bir hizmet yolu bulmaksızın o ni'mete nâil olup durmak kendisine girân gelir. « وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ » vasfına mâ sadak olmak ister. O sırada o mün'im bir nevi' hizmet teklif edince o hizmet ağır bile olsa onun edasını

canına minnet bilerek o ağırlık ona hafif görünür. İşte nübüvvet gelince Hazreti Peygamberden o hayret zâil olmuş bulunduğu gibi o ilmin ve bu kerîm ahlâkın hukmiyle o gam ve elem kendisinden mürtefi' olmuş ve o zorluklar sühulete munkalib olmuştur.

2- Nübüvvetin gelmesiyle yol görünmüş, hayret

Sh:»5921

halindeki evvelki zorluklar sıyrılmış ise de bu kerre de daha büyük bir endişe ve haşyet Resûlullahın omuzlarına yüklenmiş bulunuyordu. O da risalet vazîfesinin hakkıyla telâkkî ve ifasındaki azîm meşakkat ve mes'uliyet endişesi ve girişeceği mücahedede muvaffakiyyetin derecesini ve kusur ettiği surette Hakk-u

halk müvacehesindeki tehlikesini düşünmek kazıyyesi idi ki buna «A'bai risalet = Risâlet yükleri» tesmiye

olunur. Zira « **انَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** » mucebince ilim ziyadeleşip

ma'rifet arttıkça Haşyetullah da artıyor, evvel iyi bilinmiyen nice Âhıret endişeleri yüz gösteriyordu. Evvelâ

Cibrîle ilk mülâkatında bütün cühd-ü takatini saran « **شَدِيدُ الْقُوَى ذُو مِرَّةٍ** » bir heybet-ü

kudretin istîlâsı içinde titremiş kalmıştı. Buna tedricen alıştıktan sonra da etraftan kâfirlerin o zamana kadar

görülmiyen ezâ ve cefa ve türlü dedikodularla husumet ve adavetlerini görmeğe başlamıştı ve henüz «

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ط va'd-ü tebliğini almamış «

«وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى ط وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى ط

va'd-ü tebşirlerini telâkkî etmemiş ve henüz mufassal ta'limat almamıştı. Bir müddet için dinlendirilmek

üzere vahyin fetret ve inkıtından dolayı duyduğu yalnızlık ve işittiği şematetten dolayı da çok mağmum

olmuştu. Bu suretle kendisine yalnız dünyevî âlâm değil, rabbine karşı bir günah etmiş olmak endişesiyle

uhrevî olan gamlar da sarmış, işte bunlar onun sırtına basan ve belini kıracak gibi kemilerini çatırdatıp

yüreğini sızlatan bir vizir, bir barigirân gibi boynuna yüklenmişti. Cenabı hak, vahyin tevalîsi ve Vedduhanın

inzaliyle bunların bir kısmını büsbütün üzerinden atmış, bir kısmını da alıştırmak, kendine ve Âhirete olan

keşf-ü ittlâını tezyid eylemek suretiyle tahfif etmiş, ondan sonra Dünyayı gözüne sinek kadar

göstermiyecek « الدُّنْيَا لَا يَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ » dedirtecek

derecede kalbine inşirah ve nefsine lâhutî bir kuvvet vermiş Kur'anın fezyiyle Dünya ve Âhret nam-u

şanını, zikir ve haysiyyetini yükseltmeğe başlamış idi. Onun için buyuruluyor ki:

4. ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ Yine senin için zikrini, nam-u şanını yükseltmedik mi? -Bir

takımlarına verilen ve netice itibariyle haklarında âfet olan şöhretler gibi aleyhe değil sırf lehine olarak

yükselttik ma'nası ifade edilmek için « لَكَ » yine zikre takdim olunarak tekrar tasrih edilmiştir. Zikir

burada « لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ » gibi şeref-ü şan ma'nasındadır.

Bununla beraber Kur'an ve fikir ma'nasına da işaret olabilir. Resûlullahın nam-u şanının yüksekliği sûrei

Bekare de « وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ » âyetinde geçen « تِلْكَ الرُّسُلُ »

üzere bütün Enbiya ve rûsûl içinde derecat ile yüksekliğidir ki bunun hulâsası nam-u şanının namı ilâhîyi

ta'kiyb etmesidir. Allah anıldıkça onun da anılmasıdır. Ebu Ya'înin, İbni Cerîrin, İbni Münzirin, İbni Ebî

Hâtimin, İbni Hibbanın ve İbni Merduyenin ve Delâilde Ebu Nüaymin Ebu Saiydi Hudrî radiyallahü anhten

tahric ettikleri üzere Resûlullâh buyurmuştur ki: Bilirmisin senin zikrini nasıl yükselttim. Allah teâlâ a'lem

dedim, dedi ki « إِذَا ذُكِرْتُ مَعِيَ = Ben anıldıkça sen de ma'iyetimde anıldın »

اهـ . Bu ise nam-u şan yüksekliğinin en büyük mertebesini beyandır. Allah denilince Resûlü beraber

anılır, « مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ » denilince beraberinde « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ »

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ . ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ

﴿أَطَاعَ اللَّهَ﴾ . ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ﴾

buyurulmuştur. Bu nam-u şan, bu beraber zikr-ü yâd ise her yüksekliğin fevkındadır. Netekim Hazreti

Hassanın şu beyti de bu yüksekliğe işarettir:

اغر عليه للنبوة خاتم من الله مشهود بلوح و

يشهد

وضم الا له اسم النبي الى اسمه اذا قال فى الخمس

المؤذن اشهد

«

ان الله وملائكته يصلون على النبي يا ايها الذين امنوا
«صلوا عليه وسلموا تسليماً»

Sh:»5923

5. ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ - «فا» - fasiha olarak makablinden maba'dine istikra ve

istişhad ile tefri' tarzında yâhud faita'liliyye olarak makablini ta'lîl ile ta'diye suretinde ilerisi için de va'ddir. «

ان » o va'di tahkîktir. Va'd, sevkın icabıdır. «العسر» de «ال» , fasiha suretinde zâhiren ahd olmak

lâzım gelirse de cüzîden küllîye intikal ile hakikatte va'di ifade için istiğraka işaretir. Ta'lîl suretinde ise

kübrâ demek olduğu için doğrudan doğru istiğraktir. Demek ki ma'na şu olur: O şerhı sadr, vaz'ı vizir refi

zikir madem ki oldu demek ki o senin çektiğin zorlukla beraber büyük bir kolaylık varmış, o halde daha da

vardır. Yâhud: Çünkü her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Ondan dolayı seni kolaylığa irdirdik yine de

irdiririz. Meşhur olduğu üzere burada « بعد », « مع » ma'nasınadır. Tekarüb, tekarüne teşbih olunarak

ifade olunmuştur. Çünkü o şerhı sadr ve vaz'ı vizir, inkazı zahrden sonra olmuştur. Hasılı bu böyle olduğu

gibi ilerisi için de böyledir. « سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا » dır. Bir iş diyk oldukça

müttesi' olur. 6. ﴿ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾ -Bu da evelkini te'yid ve tekid olmakla beraber

istînaf ile va'dden va'de ta'mîm halinde bir te'kidir. Bunda « ال » istiğrak için olmak ıktiza eder. Lâkin

evvelki istiğrak olduğuna göre bu ona işaretle ma'hud olur ve şöyle demek olur. Evet o her zorlukla beraber

bir kolaylık vardır. Ya'ni o zorluk ıktiham edilirse o kolaylığa irilir. Çünkü kolaylığın var olmasından herkesin

de mutlâka ona ırmesi lâzım gelmez. O kolaylığa inanıp o zorluğa ehemmiyyet vermeyip de Allahın izniyle

sabr-ü tehammül eyliyen ona irer. Netekim Velleyli de «

« فَاَمَّا مَنْ اَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنِيْرَهُ لِيْسِرَى ط

buyurulmuştur. Şu halde bundan sonra da bir zorluğa tesadüf edersen onu da başka bir kolaylığın ta'kiyb

edeceğini veya beraberinde bir kolaylık bulunduğunu bil, bu va'di tasdik et de o zorluktan yılma, onu

da

Sh:»5924

inşirahı sadr ile karşıla. Burada « مع = ma'a » « بعد = ba'de » ma'nasınadır. Zira usûr ve yûsûr azdaddan

olduğu için ictima'ları câiz olmaz. Bir mahall üzere teakub ve tevarüd ederler. Şu kadar ki bir mahalle

vürudları itibariyle ma'iyet ile de mülâhaza olunabilirler. Ya'ni bir cihetten zor görünen bir şey de diğer

cihetten bir kolaylık vardır. O şeyi o kolay cihetini bularak yapabilen kolaylığına irer. Her usrû bir yûsrûn

ta'kiyb edeceğine inanmak da o usrûn yalnız sonunda değil, beraberinde de bulunan bir yûsûr cihetidir. Bu

itibar ile husnâyı tasdik eden ve ona göre çalışan mü'minler için her usûrde iki yûsûr var demektir ki bunun

birine dünyevî birine uhrevî demek muvafık olur. Rivayet olunmuştur ki Resûlullah sallâllahü aleyhi

vesellem bu nâzil olunca ferah ve sÛrur ile gülerek çıkmış « لَنْ يَغْلِبَ عُسْرُ يَسْرَيْنِ » bir

usûr iki yûsre galebe edemez, « اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا »

diyordu. Bu ma'na ekseriyyetle usrûn ma'rife yûsrûn nekire olmasıyla izzah edilmiştir ki ikinci usûrde ahid

ma'nası mülâhazasına raci'dir. Maamafih bu daha ziyade bu âyetlerin üstündeki ve altındaki « فَا » larla

makabline ve maba'dine olan irtibat ve mülâzemesinden münfehimdir. Ahd ise evvelki usûrde sarih veya

zımnî olan istiğrakın ahdi olmak ıktiza eder. Her usürle beraber yüsrün bulunabilmesini de izzah ettiğimiz

vechile münakaşasız olarak anlamak mümkündür. Ya'ni yüsrün varlığı herkes için husulünü ıktiza etmez.

Meselâ kâfire ölüm ve Cehennemde ne kolaylık var? gibi suâl varid olmaz. Cennet vardı amma o iyman

etmedi diye cevap verilir. İstiğrak ma'hasına ve iyman şartına şu da delâlet eyler: İmam Mâlik Muvattada

Zeyd ibni eslemden rivayet etmişirki Ebu Ubeyde, Hazreti Ömer ibni Hattabe (Radiyahü anhüma)

yazmış: Rumun çokluğunu ve onlardan tehavvüfünü, endişesini anlamıştı. Hazreti Ömer de ona: Emmâ

ba'dü, şu muhakkak ki mü'min bir kalbe herhangi bir şiddet inerse Allah teâlâ

Sh:»5925

ona arkasından bir ferec verir ve bir usür iki yüsre galebe edemez, diye yazmıştır. Mü'min bir kalbe

denilmekle iymanın muktezası olan itminan ve sabra da işaret vardır. Onun için sızlanan mü'minin Âhret

sevabını zayi' etmesi de bu istiğraka münafi olmaz. Bununla beraber hepsinde de hukmün umumu yine

Allahın meşiyetiyle mukayyedir. Tevfik ondandır. Onun için bu huküm ve va'di hem ileriye ta'mim ve tefri'

hem de Allahın lütfüne irca' siyakında buyuruluyor ki:

7. ﴿فَإِذَا فَرَغْتَ﴾ O halde boşaldığın vakit -ya'ni her usre bir yüsür müekmeden mev'ud

olduğu için bir vazîfeden, bir ibadetten fariğ olup bir usürden bir yüsre geçtiğin, biraz dinlendiğin, meselâ

aldığın vahyi tebliğ eylediğin, feraizini iyfa ettiğin vakit ﴿فَإِنصَبْ﴾ yine yorul- İş bitti diye rahata

düşüp kalma da yine zahmet ihtiyar bitti diğer bir ibadet için kalk, çalış, yorul, farz bittiyse nâfileye geç,

namaz bittiyse duâya geç, ki yüsür de tezâyüd etsin, şükürde devam etmiş olasın. Nasab, ma'lûm ki teabdir.

Yüsür atalete sâik olmamalı sa'ye müşevvik olmalıdır ki onun üzerine de diğer yüsür terettüb ederek terakkî

hasıl olsun. 8. ﴿وَالِى رَبِّكَ﴾ -takdim kasr içindir. Ya'ni ve ancak rabbına ﴿فَارغَبْ﴾ o

halde rağbet et.- Her ne umarsan ondan um, undan berideki esbab-ü ilede veya gayelerde tevakkuf edip

kalma, başka maksada bağlanma da bütün mesâinde ancak ona teveccüh et, mütemâdiyen ona doğru

yürü, ona doğrul, bütün lûtuf ve minnet onundur. Onun için sade ni'mete ve esere rağbet ile kalmamalı,

ni'metten mün'imî görüp hep ona doğru yürümeli, onun için çalışmalıdır. Gayei murad odur.

Bu Sûreden şu kaideler istihrac olunur « إِذَا ضَاقَ الْأَمْرُ اتَّسَعَ » iş sıkıştığı zaman

genişler ve « الْغُرْمُ بِالْغُنْمِ » Ni'met külfete

göredir. Ta'biri âharle külfet ni'met ile mütenasibdir ve « **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ** » Bir işten

maksad ne ise huküm ona göredir. Allah için çalışan Allaha irer.

Bu vechile bu iki Sûre bilhassa Resûlullahın hal-ü şanını anlatarak feyzinin daha ziyade neşr-ü ta'mimini

ve binnetice ni'metten mün'ime geçerek ancak Allaha rağbet etmesini ihtar ettikten sonra ekmeli ferdin

halinden nevin hâline ve mü'minlerin akıbetinin de güzelliğine geçilerek bu iki Sûrenin bir bağlanması olmak

ve hukmi Âhıret ile dînin sübutu takrir edilmek üzere Vettîni Sûresi gelecektir.